

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

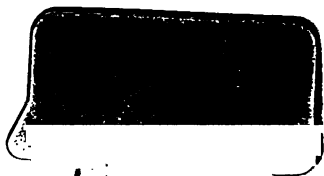
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

46.

755.

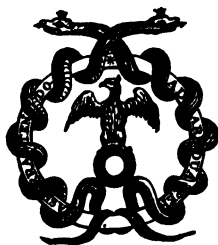

C I C E R O
DE
S E N E C T U T E.

FROM THE TEXT OF ERNESTI,
CAREFULLY REVISED.

LONDON:
JOHN W. PARKER, WEST STRAND.

M.DCCC.XLVI.

ARGUMENTUM

DIALOGI DE SENECTUTE.

Hic libellus versatur in senectutis, tum laudibus explicandis, tum repellendis criminationibus. Quattuor autem de causis senectus putatur misera; quarum prima est, quod avocet a rebus gerendis, altera, quod corpus faciat infirmius, tertia, quod privet omnibus fere voluptatibus, quarta, quod haud procul absit a morte. Hæc igitur singula accusationis capita redarguit, ut quæ senectutem partim non attingant, partim non redant miseram. Sermo autem tribuitur Catoni Censorio, seni et patientissimo ætatis suæ et florentissimo. Qui quum in senectute demum litteras Græcas didicerit, oratio ejus hoc in libello, quam alias, est doctior. Habitus quidem fingitur sermo Tito Quinctio Flaminino Marco Acilio Balbo Coss. s. anno p. U. C. 604. Scriptus est autem post cædem Cæsaris, anno, ut videtur, 710. et missus ad Atticum senem, de republica tum maxime sollicitum. Hic, Cicerone tribus annis major, eo tempore annum agebat sexagesimum sextum.

MARCI TULLII CICERONIS
CATO MAJOR SEU DE SENECTUTE
AD
TITUM POMPONIU ATTICUM.

I. 1. O Tite, si quid ego adjûro, curamve levasso,
Quæ nunc te coquit et versat, in pectora fixa,
Ecquid erit pretii?

Licet enim versibus iisdem mihi affari te, Attice, quibus
affatur Flaminium

Ille vir, haud magna cum re, sed plenu' fidei.

Quanquam certo scio, non, ut Flaminium,

Sollicitari te, Tite, sic noctesque diesque.

Novi enim moderationem animi tui et æquitatem, teque
non cognomen solum Athenis deportasse, sed humanita-
tem et prudentiam, intelligo. Et tamen te suspicor
iisdem rebus, quibus meipsum, interdum gravius com-
moveri: quarum consolatio et major est, et in aliud
tempus differenda. Nunc autem mihi visum est *de*
Senectute aliquid ad te conscribere. 2. Hoc enim onere,
quod mihi tecum commune est, aut jam urgentis aut
certe adventantis senectutis et te et meipsum levare volo.
Etsi te quidem id modice ac sapienter, sicut omnia, et
ferre et laturum esse certò scio. Sed mihi, quum de
senectute aliquid vellem scribere, tu occurrebas dignus
eo munere, quo uterque nostrum communiter uteretur.
Mihi quidem ita jucunda hujus libri confectio fuit, ut
non modo omnes absterserit senectutis molestias, sed
effecerit mollem etiam et jucundam senectutem. Nun-
quam igitur satis laudari digne poterit philosophia, cui

qui pareat, omne tempus ætatis sine molestia possit degere. 3. Sed de ceteris et diximus multa, et sæpe dicemus : hunc librum *de senectute* ad te misimus. Omnem autem sermonem tribuimus non Tithono, ut Aristoteli, ne parum esset auctoritatis in fabula ; sed Marco Catoni seni, quo majorem auctoritatem haberet oratio ; apud quem Lælium et Scipionem facimus admirantes, quod is tam facile senectutem ferat, iisque eum respondentem. Qui si eruditius videbitur disputare, quam consuevit ipse in suis libris : attribuito Græcis litteris, quarum constat eum perstudiosum fuisse in senectute. Sed quid opus est plura ? Jam enim ipsius Catonis sermo explicabit nostram omnem de senectute sententiam.

II. 4. SCIPIO. Sæpenumero admirari soleo cum hoc Caio Lælio, tum ceterarum rerum tuam excellentem, Marce Cato, perfectamque sapientiam, tum vel maxime, quod nunquam senectutem tibi gravem esse senserim ; quæ plerisque senibus sic odiosa est, ut onus se *Ætnâ* gravius dicant sustinere. CATO. Rem haud sane difficilem, Scipio et Læli, admirari videmini. Quibus enim nihil opis est in ipsis ad bene beateque vivendum, iis omnis gravis est ætas : qui autem omnia bona a se ipsis petunt, iis nihil potest malum videri, quod naturæ necessitas afferat. Quo in genere in primis est senectus ; quam ut adipiscantur, omnes optant ; eandem accusant adeptam : tanta est inconstantia stultitiæ, atque perversitas. Obrepere, aiunt, eam citius quam putassent. Primum, quis coegit eos falsum putare ? Quid enim ? citius adolescentiæ senectus, quam pueritiæ adolescentia obrepat ? Deinde, qui minus gravis esset iis senectus, si octingentesimum annum agerent, quam octogesimum ? Præterita enim ætas, quamvis longa, quum effluxisset, nullâ consolatione permulcere posset stultam senectutem. 5. Quocirca si sapientiam meam admirari soletis, (quæ utinam digna esset opinione vestrà nostroque cognomine !)

in hoc sumus sapientes, quod naturam optimam ducem, tanquam Deum, sequimur, eique paremus : a qua, non verisimile est, quum ceteræ partes ætatis bene descriptæ sint, extremum actum, tanquam ab inerti poeta, esse neglectum. Sed tamen necesse fuit esse aliquid extremum, et, tanquam in arborum baccis terræque frugibus, maturitate tempestivâ quasi vietum et caducum : quod ferendum est molliter sapienti. Quid enim est aliud, Gigantum modo bellare cum Diis, nisi naturæ repugnare ?

6. LÆLIUS. Atqui, Cato, gratissimum nobis, ut etiam pro Scipione pollicear, feceris, si, quoniam speramus, volumus quidem certe, senes fieri, ante multo a te didicerimus, quibus facillime rationibus ingravescentem ætatem ferre possimus. CATO. Faciam vero, Læli; præsertim si utrique vestrum, ut dicis, gratum futurum est. LÆL. Volumus sane, nisi molestum est, Cato, tanquam aliquam viam longam confeceris, quam nobis quoque ingrediendum sit, istuc, quo pervenisti, videre, quale sit.

III. 7. CATO. Faciam, ut potero, Læli. Sæpe enim interfui querelis meorum æqualium, (*pares autem cum paribus*, veteri proverbio, *facillime congregantur*,) quæ Caius Salinator, quæ Spurius Albinus, homines Consulares, nostri fere æquales, deplorare solebant : tum quod voluptatibus carerent, sine quibus vitam nullam putarent ; tum quod spernerentur ab iis, a quibus essent coli soliti. Qui mihi non id videbantur accusare, quod esset accusandum. Nam si id culpâ senectutis accideret, eadem mihi usuvenirent, reliquisque omnibus majoribus natu ; quorum ego multorum cognovi senectutem sine querela : qui se et libidinum vinculis laxatos esse non moleste ferrent, nec a suis despicerentur. Sed omnium istiusmodi querelarum in moribus est culpa, non in ætate. Moderati enim et nec difficiles nec inhumani senes tolerabilem agunt senectutem : importunitas autem et inhumanitas omni ætati molesta est. 8. LÆL. Est, ut dicis, Cato. Sed fortasse dixerit quispiam, tibi propter

opes et copias et dignitatem tuam tolerabiliorem senectutem videri ; id autem non posse multis contingere. CARO. Est istuc quidem, Læli, aliquid ; sed nequaquam in isto sunt omnia : ut Themistocles fertur Seriphio cuidam in jurgio respondisse, quum ille dixisset, non eum suâ, sed patriæ gloriâ splendorem assecutum : *nec hercule*, inquit, *si ego Seriphius essem, nobilis, nec tu, si Atheniensis esses, clarus unquam fuisses*. Quod eodem modo de senectute potest dici. Neque enim in summa inopia levis esse senectus potest, ne sapienti quidem : nec insipienti etiam in summa copia non gravis. 9. Aptissima omnino sunt, Scipio et Læli, arma senectutis, artes exercitationesque virtutum, quæ, in omni ætate cultæ, quum multum diuque vixeris, mirificos efferunt fructus, non solum quia nunquam deserunt, ne in extremo quidem tempore ætatis, (quanquam id maximum est,) verum etiam, quia conscientia bene actæ vitæ multorumque benefactorum recordatio jucundissima est.

IV. 10. Ego Quintum Maximum, eum, qui Tarentum recepit, adolescens ita dilexi senem, ut æqualem. Erat enim in illo viro comitate condita gravitas ; nec senectus mores mutaverat. Quanquam eum colere cœpi non admodum grandem natu, sed tamen jam ætate proVectum. Anno enim post Consul primûm fuerat, quàm ego natus sum : cumque eo quartûm Consule adolescentulus miles profectus sum ad Capuam, quintoque anno post ad Tarentum. Quæstor deinde [Ædilis] quadriennio post factus sum [Prætor] : quem magistratum gessi Consulibus Tuditano et Cethego, quum quidem ille, admodum senex, suasor legis Cincîæ de donis et muneribus fuit. Hic et bella gerebat, ut adolescens, quum plane grandis esset, et Hannibalem juveniliter exsultantem patientiâ suâ moliebatur : de quo præclare familiaris noster Ennius :

Unus homo nobis cunctando restituit rem.

Non hic ponebat rumores ante salutem.

Ergo postque magisque viri nunc gloria claret.

1. Tarentum vero quâ vigilantîâ, quo consilio recepit !
 uum quidem, me audiente, Salinatori, qui, amisso
 ppido, fugerat in arcem, glorianti atque ita dicenti : *Meâ
 perâ, Quinte Fabi, Tarentum recepisti* : “ *Certe, inquit
 idens : nam nisi tu amisisses, nunquam recepissem.*”
 Nec vero in armis præstantior, quam in toga ; qui Consul
 erum, Spurio Carvilio collegâ quiescente, Caio Flami-
 io Tribuno plebis, quoad potuit, restitit, agrum Pice-
 um et Gallicum viritim contra Senatus auctoritatem
 ividenti : augurque quum esset, dicere ausus est, optimis
 uspicîis ea geri, quæ pro reipublicæ salute gererentur ;
 uæ contra rempublicam ferrentur, contra auspicia ferri.
 2. Multa in eo viro præclara cognovi : sed nihil est
 dmirabilius, quam quomodo ille mortem [Marci] filii
 ulit, clari viri et Consularis. Est in manibus laudatio :
 uam quum legimus, quem philosophum non contemni-
 nus ? Nec vero ille in luce modo atque in oculis civium
 nagnus, sed intus domique præstantior. Qui sermo !
 uæ præcepta ! quanta notitia antiquitatis ! quæ scientia
 uris augurii ! Multæ etiam, ut in homine Romano,
 itteræ. Omnia memoriâ tenebat, non domestica solum,
 ed etiam externa bella. Cujus sermone ita tum cupide
 ruebar, quasi jam divinarem, id quod evenit, illo ex-
 tincto, fore, unde discerem, neminem.

V. 13. Quorsum igitur hæc tam multa de Maximo ?
 Quia profectò videtis, nefas esse dictu, miseram fuisse
 alem senectutem. Nec tamen omnes possunt esse Sci-
 ones aut Maximi, ut urbium expugnationes, ut pede-
 tres navalesve pugnas, ut bella a se gesta, ut triumphos
 ecordentur. Est etiam quietè et purè et eleganter actæ
 tatis placida ac lenis senectus : qualem accepimus Pla-
 onis, qui uno et octogesimo anno scribens mortuus est ;
 ualem Isocratis, qui eum librum, qui Panathenaicus
 ascribitur, quarto et nonagesimo anno scripsisse se dicit,
 ixitque quinquennium postea : cuius magister Leon-

tinus Gorgias centum et septem complevit annos; neque unquam in suo studio atque opere cessavit. Qui, quum ex eo quæreretur, cur tamdiu vellet esse in vita: *nihil habeo*, inquit, *quod incusem senectutem*. Præclarum responsum et docto homine dignum! 14. Sua enim vitia insipientes et suam culpam in senectutem conferunt. Quod non faciebat is, cujus modò mentionem feci, Ennius.

Sicut fortis equus, spatio qui sæpe supremo
Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.

Equi fortis et victoris senectuti comparat suam. Quam quidem probe meminisse potestis. Anno enim undevicesimo post ejus mortem hi Consules, Titus Flamininus et Marcus Acilius, facti sunt: ille autem Cæpione, et Philippo iterum, Consulibus, mortuus est: quum ego quidem, v et LX annos natus, legem Voconiam voce magnâ et bonis lateribus suasissem. Annos LXX natus (tot enim vixit Ennius) ita ferebat duo, quæ maxima putantur onera, paupertatem et senectutem, ut eis pæne delectari videretur. 15. Etenim, quum contemplor animo, reperio quattuor caussas, cur senectus misera videatur: unam, quod advocet a rebus gerendis: alteram, quod corpus faciat infirmius: tertiam, quod privet omnibus fere voluptatibus: quartam, quod haud procul absit a morte. Earum, si placet, caussarum quanta quamque sit justa unaquæque, videamus.

VI. A rebus gerendis senectus abstrahit? Quibus? An iis, quæ geruntur juventute et viribus? Nullæne igitur res sunt seniles, quæ, vel infirmis corporibus, animo tamen administrentur? Nihil ergo agebat Quintus Maximus? nihil Lucius Paullus, pater tuus, Scipio, socer optimi viri, filii mei? Ceteri senes, Fabricii, Curii, Coruncanii, quum rempublicam consilio et auctoritate defendebant, nihil agebant? 16. Ad Appii Claudii senectutem accedebat etiam, ut cæcus esset: tamen is, quum

sententia Senatus inclinaret ad pacem et fœdus faciendum cum Pyrrho, non dubitavit dicere illa, quæ versibus persecutus est Ennius :

Quò vobis mentes, rectæ quæ stare solebant

Antehac, dementes sese flexere ?

ceteraque gravissime : notum enim vobis carmen est : et tamen ipsius Appii extat oratio. Atque hæc ille egit septem et decem annis post alterum Consulatum, quum inter duos Consulatus anni decem interfluxissent, Censorque ante Consulatum superiorem fuisset : ex quo intelligitur, Pyrrhi bello grandem sane fuisse : et tamen sic a patribus accepimus. 17. Nihil igitur afferunt, qui in re gerendâ versari senectutem negant ; similesque sunt, ut si qui gubernatorem in navigando agere nihil dicant, quum alii malos scandant, alii per foros cursent, alii sentinam exhauriant : ille autem, clavum tenens, sedeat in puppi quietus. Non faci[a]t ea, quæ juvenes : at vero multo majora et meliora facit. Non viribus aut velocitatibus aut celeritate corporum res magnæ geruntur, sed consilio, auctoritate, sententiâ ; quibus non modo non orbari, sed etiam augeri senectus solet. 18. Nisi forte ego vobis, qui et miles et Tribunus et Legatus et Consul versatus sum in vario genere bellorum, cessare nunc videor, quum bella non gero. At Senatui, quæ sunt gerenda, præscribo, et quomodo : Karthagini, male jam diu cogitanti, bellum multò ante denuntio : de qua vereri non ante desinam, quam illam excisam esse cognovero. 19. Quam palmam utinam Dii immortales tibi, Scipio, reservent, ut avi reliquias persequare ! Cujus a morte hic quintus et tricesimus est annus : sed memoriam illius viri excipient omnes anni consequentes. Anno ante me Censorem mortuus est, [1]x annis post meum Consulatum, quum consul iterum, me Consule, creatus esset. Num igitur, si ad centesimum annum vixisset, senectutis eum suæ poeniteret ? Nec enim excursionem, nec saltu, nec minus hastis aut cominus gladiis uteretur,

sed consilio, ratione, sententiâ. Quæ nisi essent in senibus, non summum consilium majores nostri appellassent Senaturn. 20. Apud Lacedæmonios quidem ii, qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam nominantur senes. Quod si legere aut audire voleteis externa, maximas respublicas ab adolescentibus labefactas, a senibus sustentatas [et restitutas] reperietis.

Cedò, qui vestram rempublicam tantam amisistis tam citò ?

Sic enim percunctantur, ut est in Nævii Ludo. Respondentur et alia, et hæc in primis :

Proveniebant oratores novi, stulti, adolescentuli.

Temeritas est videlicet florentis ætatis, prudentia senescentis. At memoria minuitur. Credo, nisi eam exerceas, aut si sis naturâ tardior.

VII. 21. Themistocles omnium civium nomina perceperat. Num igitur censetis, eum, quum ætate processisset, qui Aristides esset, Lysimachum salutare solitum ? Equidem non modo eos novi, qui sunt, sed eorum patres etiam et avos. Nec, sepulcra legens, vereor, quod aiunt, ne memoriam perdam : his enim ipsis legendis redeo in memoriam mortuorum. Nec vero quenquam senum audiivi oblitum, quo loco thesaurum obruisset. Omnia, quæ curant, meminerunt : vadimonia constituta : qui sibi, quibus ipsi debeant. 22. Quid jurisconsulti ? quid pontifices ? quid augures ? quid philosophi senes ? quam multa meminerunt ! Manent ingenia senibus, modo permaneat studium et industria : nec ea solum in claris et honoratis viris, sed in vitâ etiam privatâ et quietâ. Sophocles ad summam senectutem tragædias fecit. Quod propter studium quum rem familiarem negligere videretur, a filiis in iudicium vocatus est, ut, quemadmodum nostro more male rem gerentibus patribus bonis interdici solet, sic illum, quasi desipientem, a re familiari removerent iudices. Tum senex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat et proxime scripserat, Œdipum Colo-

neum recitasse iudicibus, quæsisseque, *num illud carmen desipientis videretur*. Quo recitato, sententiis iudicum est liberatus. 23. Num igitur hunc, num Homerum, num Hesiodum, num Simonidem, num Stesichorum, num, quos ante dixi, Isocratem, Gorgiam, num philosophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Xenocratem, num postea Zenonem, Cleanthem, aut eum, quem vos etiam Romæ vidistis, Diogenem Stoicum, coegit in suis studiis obmutescere senectus? an non in omnibus iis studiorum agitatio vitæ aequalis fuit? 24. Age, ut ista divina studia omittamus, possum nominare ex agro Sabino rusticos Romanos, vicinos et familiares meos, quibus absentibus, nunquam fere ulla in agro maiora opera fiunt, non serendis, non percipiendis, non condendis fructibus. Quanquam in illis minus hoc mirum. Nemo enim est tam senex, qui se annum non putet posse vivere. Sed iidem elaborant in eis, quæ sciunt nihil omnino ad se pertinere:

Serit arbores, quæ alteri sæclo prosint,

ut ait Statius noster in Synephebis. 25. Nec vero dubitet agricola, quamvis senex, quærenti, cui serat, respondere: *Diis immortalibus, qui me non accipere modo hæc a maioribus voluerunt, sed etiam posteris prodere.*

VIII. Melius Cæcilius de sene alteri sæculo prospiciente, quam illud idem:

Ædèpol senectus, si nihil quidquam aliud vitæ

Apportes tecum, quum advenis; unum id sat est,

Quod, diu vivendo, multa, quæ non vult, videt.

Et multa fortasse, quæ vult: atque in ea quidem, quæ non vult, sæpe etiam adolescentia incurrit. Illud vero idem Cæcilius vitiosius:

Tum equidem in senectâ hoc deputo miserrimum,

Sentire, eâ ætate esse se odiosum alteri.

26. Jucundum potius, quam odiosum. Ut enim adolescentibus bonâ indole præditi sapientes senes delectantur, leviorque fit eorum senectus, qui a juventute coluntur et

diliguntur, sic adolescentes senum præceptis gau-
 quibus ad virtutum studia ducuntur. Nec minus i-
 ligo me vobis, quam vos mihi esse jucundos. Sed vi-
 ut senectus non modo languida atque iners non sit, ve-
 etiam sit operosa et semper agens aliquid et mol-
 tale scilicet, quale cujusque studium in superiore
 fuit. Quid, quod etiam addiscunt aliquid? ut Sol-
 versibus gloriantem videmus, qui *se, quotidie aliquid*
scientem, senem fieri dicit: ut ego feci, qui Græcas lit-
 senex didici; quas quidem sic avide arripui, quasi di-
 nam sitim explere cupiens, ut ea ipsa mihi nota es-
 quibus me nunc exemplis uti videtis. Quod q-
 fecisse Socratem in fidibus audirem, vellem equide-
 illud: discebant enim fidibus antiqui: sed in lit-
 certe elaboravi.

IX. 27. Nec nunc equidem vires desidero adoles-
 tis, (is enim erat locus alter de vitiis senectutis,) *plus, quam adolescens tauri aut elephantis desiderat.*
 Quod est, eo decet uti; et, quidquid agas, agere pro-
 bus. Quæ enim vox potest esse contemptior, q-
 Milonis Crotoniatæ? qui, quum jam senex esset, at-
 tasque se in curriculo exercentes videret, adspexisset
 certos suos dicitur, illacrimansque dixisse: *At hi qu-*
jam mortui sunt. Non vero tam isti, quam tu ipse,
 gator. Neque enim ex te unquam es nobilitatus,
 ex lateribus et lacertis tuis. Nihil Sextus Ælius
 nihil multis annis ante Tiberius Coruncanius: i-
 modo Publius Crassus; a quibus jura civibus præsc-
 bantur: quorum usque ad extremum spiritum est
 vecta prudentia. 28. Orator, metuo, ne languescat se-
 tute. Est enim munus ejus non ingenii solum, sed late-
 etiam et virium. Omnino canorum illud in voce s-
 descit etiam, nescio quo pacto, in senectute; quod e-
 dem adhuc non amisi; et videtis annos: sed ta-
 decorus est sermo senis, quietus et remissus; faci-
 persæpe ipsa sibi audientiam disertis senis compta et i-

ratio. Quod si ipse exsequi nequeas, possis tamen Scipioni præcipere et Lælio. Quid enim jucundius senectute, stipatâ studiis juventutis? 29. An ne eas quidem vires senectuti relinquemus, ut adolescentulos doceat, constituat, ad omne officii munus instruat? Quo quidem pere quid potest esse præclarius? Mihi vero Cneus et Publius Scipiones et avi tui duo, Lucius Æmilius et Publius Africanus, comitatu nobilium juvenum fortunati videbantur. Nec ulli bonarum artium magistri non cæti putandi, quamvis consenuerint vires atque defecerint. Esti ista ipsa defectio virium adolescentiæ vitii efficitur sæpius, quam senectutis. Libidinosa etenim et intemperans adolescentia effetum corpus tradit senectuti. O. Cyrus quidem apud Xenophontem eo sermone, quem Xorrens habuit, quum admodum senex esset, negat se nunquam sensisse, senectutem suam imbecillio rem factam, quam adolescentia fuisset. Ego Lucium Metellum meum puer,—qui quum quadriennio post alterum Consulatum Pontifex maximus factus esset, viginti et duos annos ei sacerdotio præfuit,—ita bonis esse viribus extremo tempore ætatis, ut adolescentiam non requireret. Nihil necesse est mihi, de me ipso dicere: quanquam est id quidem senile ætatique nostræ conceditur.

X. 31. Videtisne, ut apud Homerum sæpissime Nestor de virtutibus suis prædicet? Tertiam enim jam ætatem hominum vivebat; nec erat ei verendum, ne, vera de se prædicans, nimis videretur aut insolens aut loquax. Etenim, ut ait Homerus, *ex ejus lingua melle dulcior fluebat oratio*: quam ad suavitatem nullis egebat corporis viribus: et tamen dux ille Græciæ nusquam optat, ut Ajacis similes habeat decem, at ut Nestoris; quod si acciderit, non dubitat, quin brevi Troja sit peritura. 32. Sed redeo ad me. Quartum annum ago et octogesimum: equidem posse vellem idem gloriari, quod Cyrus: sed tamen hoc queo dicere, non me quidem iis esse viribus, quibus aut miles bello Punico, aut *Questor*

eodem bello, aut Consul in Hispania fuerim, aut quadriennio post, quum Tribunus militaris depugnavi apud Thermopylas, Marco Acilio Glabrione Consule: sed tamen, ut vos videtis, non plane me enervavit nec affixit senectus: non curia vires meas desiderat, non Rostra, non amici, non clientes, non hospites. Nec enim unquam sum assensus veteri illi laudatoque proverbio, quod monet, *mature fieri senem, si diu velis esse senex*. Ego vero me minus diu senem esse mallet, quam esse senem ante, quam essem. Itaque nemo adhuc convenire me voluit, cui fuerim occupatus. 33. At minus habeo virium, quam vestrum utervis. Ne vos quidem Titi Pontii centurionis vires habetis: num idcirco est ille præstantior? Moderatio modo virium adsit, et tantum, quantum potest, quisque nitatur: næ ille non magno desiderio tenebitur virium. Olympiæ per stadium ingressus esse Milo dicitur, quum humeris sustineret bovem vivum. Utrum igitur has corporis, an Pythagoræ tibi malis vires ingenii dari? Denique isto bono utare, dum adsit; quum absit, ne requiras: nisi forte adolescentes pueritiam, paullum ætate progressi adolescentiam debent requirere. Cursus est certus ætatis, et una via naturæ, eaque simplex: suæque cuique parti ætatis tempestivitas est data; ut et infirmitas puerorum, et ferocitas juvenum, et gravitas jam constantis ætatis, et senectutis maturitas naturale quiddam habeat, quod suo tempore percipi debeat. 34. Arbitror te audire, Scipio, hospes tuus avitus, Masinissa, quæ faciat hodie, nonaginta annos natus: quum ingressus iter pedibus sit, in equum omnino non adscendere: quum equo, ex equo non descendere: nullo imbre, nullo frigore adduci, ut capite operto sit: summam in eo esse corporis siccitatem: itaque exsequi omnia Regis officia et munera. Potest igitur exercitatio et temperantia etiam in senectute conservare aliquid pristini roboris.

XI. Non sunt in senectute vires? Ne postulantur quidem vires a senectute. Ergo et legibus et institutis

at ætas nostra muneribus iis, quæ non possunt sine
 bus sustineri. Itaque non modo, quod non possumus,
 ne quantum possumus quidem, cogimur. 35. At ita
 lti sunt imbecilli senes, ut nullum officii aut omnino
 e munus exsequi possint. At id quidem non proprium
 ectutis est vitium, sed commune valetudinis. Quam
 ; imbecillus Publii Africani filius is, qui te adoptavit!
 um tenui aut nullâ potius valetudine! Quod ni ita
 set, alterum ille exstitisset lumen civitatis. Ad pa-
 nam enim magnitudinem animi doctrina uberior
 esserat. Quid mirum igitur in senibus, si infirmi
 t aliquando, quum id ne adolescentes quidem effugere
 sint? Resistendum, Læli et Scipio, senectuti est,
 sque vitia diligentia compensanda sunt. Pugnandum,
 quam contra morbum, sic contra senectutem. 36.
 benda ratio valetudinis: utendum exercitationibus
 dicis: tantum cibi et potionis adhibendum, ut refici-
 ur vires, non opprimantur. Nec vero corpori soli
 veniendum est, sed menti atque animo multo magis.
 m hæc quoque, nisi tanquam lumini oleum instilles,
 tinguuntur senectute. Et corpora quidem defati-
 one [et exercitatione] ingravescent: animi autem
 ] exercendo levantur. Nam quos ait Cæcilius

— comicos stultos senes,

significat credulos, obliuissos, dissolutos; quæ vitia
 it non senectutis, sed inertis, ignavæ, somniculose
 ectutis. Ut petulantia, ut libido magis est adolescentium,
 m, quam senum; nec tamen omnium adolescentium,
 non proborum: sic ista senilis stultitia, quæ de-
 ctio appellari solet, senum levium est, non omnium.
 Quattuor robustos filios, quinque filias, tantam do-
 m, tantas clientelas Appius regebat, et senex et cæcus.
 entum enim animum, tanquam arcum, habebat, nec
 guescens succumbebat senectuti. Tenebat non modo
 toritatem, sed etiam imperium in suos: metuebant
 vi, verebantur liberi, carum omnes habebant: vige-
 bat

in illa domo patrius mos et disciplina 38. Ita enim senectus honesta est, si se ipsa defendit, si jus suum retinet, si nemini emancipata est, si usque ad extremum spiritum dominatur in suos. Ut enim adolescentem, in quo senile aliquid; sic senem, in quo est adolescentis aliquid, probet: quod qui sequitur, corpore senex esse poterit, animo nunquam erit. Septimus mihi Originum liber est in manibus: omnia antiquitatis monumenta colligo: causearum illustrium, quasunque defendi, nunc quum maxime conficio orationes: jus augurum, pontificum, civile tracto: multum etiam Græcis litteris utor; Pythagoreorumque more exercendæ memoriæ gratiâ, quid quoque die dixerim, audierim, egerim, commemoro vesperi. Hæ sunt exercitationes ingenii, hæc curricula mentis: in his desudans atque elaborans, corporis vires non magnopere desidero. Adsum amicis: venio in Senatum frequens, ultroque affero res multum et diu cogitatas, easque tueor animi, non corporis viribus. Quæ si exsequi nequirem, tam me lectulus oblectaret meus, ea ipsa cogitantem, quæ jam agere non possem: sed ut possim, facit acta vita. Semper enim in his studiis laboribusque viventi non intelligitur, quando obrepit senectus. Ita sensim sine sensu ætas senescit; nec subito frangitur, sed diuturnitate exstinguitur.

XII. 39. Sequitur tertia vituperatio senectutis, quod eam carere dicunt voluptatibus. O præclarum munus ætatis, si quidem id aufert nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum! Accipite enim, optimi adolescentes, veterem orationem Archytæ Tarentini, magni in primis et præclari viri, quæ mihi tradita est, quum essem adolescens Tarenti cum Quinto Maximo. *Nullam capitaliorem pestem, quam corporis voluptatem, hominibus dicebat a natura datam; cujus voluptatis avidæ libidines temere et effrenatæ ad potiundum incitarent[ur].* 40. *Hinc patriæ proditiões, hinc rerumpublicarum eversiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci: nullum denique scelus, nullum malum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido volup-*

tatis impelleret ; stupra vero et adulteria et omne tale flagitium nullis aliis illecebris excitari, nisi voluptatis. Quumque homini sive natura sive quis Deus nihil mente præstabilius dedisset ; huic divino muneri ac dono nihil esse tam inimicum, quam voluptatem. 41. Nec enim libidine dominante temperantiæ locum esse, neque omnino in voluptatis regno virtutem posse consistere. Quod quo magis intelligi posset, fingere animo jubebat, tantâ incitatum aliquem voluptate corporis, quanta percipi posset maxima. Nemini censebat fore dubium, quin tamdiu, dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi posset. Quocirca nihil esse tam detestabile tamque pestiferum, quam voluptatem : si quidem ea, quum major esset atque longior, omne animi lumen exstingeret. Hæc cum Caio Pontio Samnite, patre ejus, a quo Caudino prælio Spurius Postumius, Titus Veturius, Consules, superati sunt, locutum Archytam, Nearchus Tarentinus, hospes noster, qui in amicitia populi Romani permanserat, se a majoribus natu accepisse dicebat, quum quidem ei sermoni interfuisset Plato Atheniensis : quem Tarentum venisse Lucio Camillo, Appio Claudio Consulibus, reperio. 42. Quorsus hæc ? Ut intelligatis, si voluptatem aspernari ratione et sapientiâ non possemus, magnam habendam senectuti gratiam, quæ effecerit, ut id non liberet, quod non oporteret. Impedit enim consilium voluptas, rationi inimica : ac mentis, ut ita dicam, præstringit oculos ; nec habet ullum cum virtute commercium. Invitus quidem feci, ut fortissimi viri Titi Flaminii fratrem Lucium Flaminium e Senatu ejicerem, octo annis post, quam Consul fuisset : sed notandam putavi libidinem. Ille enim quum esset Consul, in Gallia exoratus in convivio a scorto est, ut securi feriret aliquem eorum, qui in vinctulis essent damnati rei capitalis. Hic, Tito, fratre suo, Censor, qui proximus ante me fuerat, elapsus est ; mihi vero et Flacco neutiquam probari potuit tam flagitiosa et tam

perdita libido, quæ cum probro privato conjungeret imperii dedecus.

XIII. 43. Sæpe audivi a majoribus natu, qui se porro pueros a senibus audisse dicebant, mirari solitum Caium Fabricium, quod, quum apud Regem Pyrrhum legatus esset, audisset a Thessalo Cineas, esse quandam Athenis, qui se sapientem profiteretur, eumque dicere, omnia, quæ faceremus, ad voluptatem esse referenda: quod ex eo audientes, Manium Curium et Tiberium Coruncanium optare solitos, ut id Samnitibus ipsique Pyrrho persuaderetur, quo facilius vinci possent, quum se voluptatibus dedissent. Vixerat Manius Curius cum Publio Decio, qui quinquennio ante eum Consulem se pro republica quarto Consulatu devoverat. Norat eundem Fabricius, norat Coruncanius: qui quum ex sua vita, tum ex ejus, quem dico, Publii Decii facto, judicabant, esse profecto aliquid naturâ pulchrum atque præclarum, quod suâ sponte peteretur, quodque, spretâ et contemptâ voluptate, optimus quisque sequeretur. 44. Quorsum igitur tam multa de voluptate? Quia non modo vituperatio nulla, sed etiam summa laus senectutis est, quod ea voluptates nullas magnopere desiderat. At caret epulis exstructisque mensis et frequentibus poculis? Caret ergo [etiam] vinolentiâ et cruditate et insomniis. Sed si aliquid dandum est voluptati, quoniam ejus blanditiis non facile obsistimus, (divine enim Plato *escam malorum voluptatem* appellat, *quod eâ videlicet homines capiantur, ut hamo pisces* :) quanquam immoderatis epulis caret senectus, modicis tamen convivii delectari potest. Caium Duillium, Marci filium, qui Pœnos classe primus devicerat, redeuntem a cœna senem sæpe videbam puer; delectabatur crebro funali et tibicine, quæ sibi nullo exemplo privatus sumpserat: tantum licentiæ dabat gloria. 45. Sed quid ego alios? Ad meipsum jam revertar. Primum habui semper sodales. Sodalitates autem me

Quæstore constitutæ sunt, sacris Idæis Magnæ Matris acceptis. Epulabar igitur cum sodalibus omnino modice, sed erat quidam fervor ætatis; qua progrediente, omnia fiunt indies mitiora. Neque enim ipsorum conviviorum delectationem voluptatibus corporis magis, quam cœtu amicorum et sermonibus metiebar. Bene enim majores nostri *accubitionem epularem amicorum*, quia vitæ conjunctionem haberet, *convivium nominarunt*; melius, quam *Græci*, qui hoc idem tum *computationem*, tum *concentrationem* vocant: ut, quod in eo genere minimum est, id maxime probare videantur.

XIV. 46. Ego vero propter sermonis delectationem tempestivis quoque conviviiis delector, nec cum æqualibus solùm, qui pauci admodum restant, sed cum vestra etiam ætate atque vobiscum: habeoque senectuti magnam gratiam, quæ mihi sermonis aviditatem auxit, potionis et cibi sustulit. Quod si quem etiam ista delectant (ne omnino bellum indixisse videar voluptati, cujus est [etiam] fortasse quidam naturalis modus:) non intelligo, ne in istis quidem voluptatibus ipsis, carere sensu senectutem. Me vero et magisteria delectant, a majoribus instituta: et is sermo, qui more majorum a summo adhibetur in poculis; et pocula, sicut in symposio Xenophontis, minuta atque rorantia, et refrigeratio ætate, et vicissim aut sol aut ignis hibernus. Quæ quidem in Sabinis etiam persequi soleo, conviviumque vicinorum quotidie compleo; quod ad multam noctem, quam maxime possumus, vario sermone producimus. 47. At non est voluptatum tanta quasi titillatio in senibus. Credo: sed ne desideratio quidem. Nihil autem molestum, quod non desideres. Bene Sophocles, quum ex eo quidam jam affecto ætate quæreret, utereturne rebus veneris: *Dii meliora!* inquit: *libenter vero istinc, tanquam a domino agresti ac furioso, profugi.* Cupidis enim rerum talium odiosum et molestum est fortasse carere: satiatius vero et expletis jucundius est carere, quam frui. Quau-

quam non caret is, qui non desiderat. Ergo hoc non desiderare, dico esse jucundius, quam frui. 48. Quod si istis ipsis voluptatibus bona ætas fruitur libentius; primum parvulis fruitur rebus, ut diximus: deinde iis, quibus senectus, si non abunde potitur, non omnino caret. Ut Turpione Ambivio magis delectatur, qui in prima cavea spectat; delectatur tamen etiam, qui in ultima: sic adolescentia voluptates prope intuens magis fortasse lætatur: sed delectatur etiam senectus procul eas spectans, tantum, quantum sat est. 49. At illa quanti spectans, animum, tanquam emeritis stipendiis libidinis, ambitionis, contentionis, inimicitiarum, cupiditatum omnium, secum esse, secumque, ut dicitur, vivere! Si vero habet aliquod tanquam pabulum studii atque doctrinæ, nihil est otiosâ senectute jucundius. Mori pene videbamus in studio dimetiundi cæli atque terræ Caium Gallum, familiarem patris tui, Scipio. Quoties illum lux, noctu aliquid describere ingressum, quoties nox oppressit, quum mane cœpisset! Quam delectabat eum, defectiones solis et lunæ multo nobis ante prædicere! 50. Quid in levioribus studiis, sed tamen acutis? Quam gaudebat bello suo Punico Nævius! quam Truculento Plautus! quam Pseudolo! Vidi etiam senem Livium: qui quum sex annis ante, quam ego natus sum, fabulam docuisset, Centone Tuditanoque Consulibus, usque ad adolescentiam meam processit ætate. Quid de Publii Licinii Crassi et pontificii et civilis juris studio loquar? aut de hujus Publii Scipionis, qui hīs paucis diebus Pontifex maximus factus est? Atqui eos omnes, quos commemoravi, his studiis flagrantes senes vidimus. Marcum vero Cethegum, quem recte *Suadæ medullam* dixit Ennius, quanto studio exerceri in dicendo videbamus, etiam senem! Quæ sunt igitur epularum aut ludorum aut scortorum voluptates cum his voluptatibus comparandæ? Atque hæc quidem studia doctrinæ. Quæ quidem prudentibus et bene institutis pariter cum ætate

crescunt: ut honestum illud Solonis sit, quod ait versiculo quodam, ut ante dixi, *senescere se, multa indies ad-discentem*: qua voluptate animi nulla certe potest esse major.

XV. 51. Venio nunc ad voluptates agricularum, quibus ego incredibiliter delector: quæ nec ullâ impediuntur senectute, et mihi ad sapientis vitam proxime videntur accedere. Habent enim rationem cum terra, quæ nunquam recusat imperium, nec unquam sine usura reddit, quod accipit: sed alias minore, plerumque majore cum fenore. Quanquam me quidem non fructus modo, sed etiam ipsius terræ vis ac natura delectat: quæ quum gremio mollito ac subacto semen sparsum excepit, primum id occæcatum cohibet; ex quo *occatio*, quæ hoc efficit, nominata est: deinde tepefactum vapore et compressu suo diffundit, et elicit herbescentem ex eo viriditatem: quæ, nixa fibris stirpium, sensim adolescit, culmoque erecta geniculato, vaginis jam quasi pubescens includitur; e quibus quum emersit, fundit frugem spici, ordine structam, et contra avium minorum morsus munitur vallo aristarum. 52. Quid ego vitium satus, ortus, incrementa commemorem? Satiari delectatione non possum; ut meæ senectutis quietem oblectamentaue noscatis. Omitto enim vim ipsam omnium, quæ generantur e terra: quæ ex fici tantulo grano aut ex acino vinaceo aut ex ceterarum frugum ac stirpium minutissimis seminibus tantos truncos ramosque procreat: malleoli, plantæ, sarmenta, viviradices, propagines, nonne ea efficiunt, ut quemvis cum admiratione delectent? Vitis quidem, quæ naturâ caduca est, et, nisi fulta sit, ad terram fertur, eadem, ut se erigat, claviculis suis, quasi manibus, quidquid est nacta, complectitur: quam serpentem multiplici lapsu et erratico, ferro amputans, coercet ars agricularum, ne silvescat sarmentis et in omnes partes nimia fundatur. 53. Itaque ineunte vere in iis, quæ relicta sunt, exsistit tanquam ad articulos

sarmentorum ea, quæ gemma dicitur : a qua oriens uva sese ostendit : quæ, et succo terræ et calore solis augescens, primo est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit ; vestitaque pampinis, nec modico tepore caret, et nimios solis defendit ardores. Qua quid potest esse quum fructu lætius, tum adspectu pulchrius ? Cujus quidem non utilitas me solum, ut ante dixi, sed etiam cultura et ipsa natura delectat : adminiculorum ordines, caput jugatio, religatio et propagatio vitium, sarmentorumque ea, quam dixi, aliorum amputatio aliorum immissio. Quid ego irrigationes ? quid fossiones agri repastinationesque proferam, quibus fit multò terra fecundior ? 54. Quid de utilitate loquar stercorandi ? Dixi in eo libro, quem *de rebus rusticis* scripsi : de qua doctus Hesiodus ne verbum quidem fecit, quum de cultura agri scriberet. At Homerus, qui multis, ut mihi videtur, ante sæculis fuit, Laertem, lenientem desiderium, quod capiebat e filio, colentem agrum et eum stercorantem facit. Nec vero segetibus solum et pratis et vineis et arbustis res rusticæ lætæ sunt, sed etiam hortis et pomariis : tum pecudum pastu, apium examinibus, florum omnium varietate. Nec consitiones modo delectant, sed etiam insitiones ; quibus nihil invenit agricultura sollertius.

XVI. 55. Possum persequi multa oblectamenta rerum rusticarum : sed ea ipsa, quæ dixi, fuisse sentio longiora. Ignoscetis autem. Nam et studio rerum rusticarum proventus sum, et senectus est naturâ loquacior : ne ab omnibus eam vitiis videar vindicare. Ergo in hac vita Manius Curius, quum de Samnitibus, de Sabinis, de Pyrrho triumphasset, consumpsit extremum tempus ætatis : cujus quidem villam ego contemplan, (abest enim non longe a me,) admirari satis non possum vel hominis ipsius continentiam vel temporum disciplinam. Curio, ad focum sedenti, magnum auri pondus Samnites quum attulissent, repudiati sunt. Non enim, aurum habere, præclarum sibi videri dixit, sed iis, qui haberent

aurum, imperare. 56. Poteratne tantus animus non jucundam efficere senectutem? Sed venio ad agricolas, ne a me ipso recedam. In agris erant tum Senatores, id est senes: si quidem aranti Lucio Quinctio Cincinnato nuntiatum est, eum Dictatorem esse factum: cujus Dictatoris jussu magister equitum Caius Servilius Ahala Spurium Mælium, regnum appetentem, occupatum interemit. A villa in Senatum arcescebantur et Curius, et ceteri senes: ex quo, qui eos arcescebant, viatores nominati sunt. Num igitur eorum senectus miserabilis fuit, qui se agri cultione oblectabant? Meâ quidem sententiâ haud scio an nulla beatior esse possit: neque solum officio, quod hominum generi universo cultura agrorum est salutaris, sed et delectatione, quam dixi, et saturitate copiâque omnium rerum, quæ ad victum hominum, ad cultum etiam Deorum pertinent: ut, quoniam hæc quidam desiderant, in gratiam jam cum voluptate redeamus. Semper enim boni assidue domini referta cella vinaria, olearia, etiam penaria est, villaque tota locuples est: abundat porco, hædo, agno, gallinâ, lacte, caseo, melle. Jam hortum ipsi agricolæ succidiam alteram appellant. [Tum] conditiora facit hæc supervacanei [etiam] operis aucupium atque venatio. 57. Quid de pratorum viriditate, aut arborum ordinibus, aut vinearum olivetorumque specie dicam? Brevi præcidam. Agro bene culto nil potest esse nec usu uberius, nec specie ornatus: ad quem fruendum non modo non retardat, verum etiam invitat atque allectat senectus. Ubi enim potest illa ætas aut calescere vel aplicatione melius vel igni, aut vicissim umbris aquisve refrigerari salubrius? 58. Sibi igitur habeant arma, sibi equos, sibi hastas, sibi clavam, sibi pilam, sibi natationes et cursus: nobis senibus ex lusionibus multis talos relinquant et tesseras; id ipsum utrum lubebit; quoniam sine his beata esse senectus potest.

XVII. 59. Multas ad res perutiles Xenophontis

libri sunt : quos legite, quæso, studiose, ut facitis. Quai copiose ab eo agricultura laudatur in eo libro, qui est c tuenda re familiari, qui *(Economicus* inscribitur ! Atqu ut intelligatis, nihil ei tam regale videri, quam studiū agri colendi, Socrates in eo libro loquitur cum Critobul Cyrum minorem, Regem Persarum, præstantem ingen atque imperii gloriâ, quum Lysander Lacedæmonius, v summæ virtutis, venisset ad eum Sardis, eique dona a soci attulisset : et ceteris in rebus comem erga Lysa drum atque humanum fuisse, et ei quendam conceptu agrum, diligenter consitum, ostendisse : quum aute admiraretur Lysander et proceritates arborum, et direct in quincuncem ordines, et humum subactam atque p ram, et suavitatem odorum, qui afflarentur e floribus : tu dixisse, mirari se non modo diligentiam, sed etiam solle tiam ejus, a quo essent illa dimensa atque descripta : ei Cyrum respondisse : *Atqui ego omnia ista sum dime sus ; mei sunt ordines, mea descriptio ; multæ etia istarum arborum mea manu sunt satæ.* Tum Lysandrur intuentem ejus purpuram et nitorem corporis ornatu que Persicum multo auro multisque gemmis, dixisse : *Recte vero te, Cyre, beatum ferunt, quoniam virtuti tu fortuna conjuncta est.* 60. Hac igitur fortuna frui li senibus : nec ætas impedit, quo minus et ceteraru rerum, et in primis agri colendi studia teneamus usq ad ultimum tempus senectutis. Marcum quidem Val rium Corvum accepimus ad centesimum annum pe duxisse, quum esset acta jam ætate in agris, eosq coleret : cujus inter primum et sextum Consulatum se et quadraginta anni interfuerunt. Itaque quantu spatium ætatis majores nostri ad senectutis initium es voluerunt, tantus illi cursus honorum fuit. Atque eji extrema ætas hoc beatior, quam media, quod auctoritat plus habebat, laboris vero minus. Apex autem sene tutis est auctoritas. 61. Quanta fuit in Lucio Cæcil Metello ! quanta in Attilio Calatino ! in quem illud el

gium unicum : PLURIMÆ CONSENTIUNT GENTES, POPULI PRIMARIUM FUISSE VIRUM. Notum est carmen, incisum in sepulcro. Jure igitur gravis, cujus de laudibus omnium esset fama consentiens. Quem virum Publium Crassum, nuper Pontificem maximum, quem postea Marcum Lepidum, eodem sacerdotio præditum, vidimus ! Quid de Paulo aut Africano loquar, aut, ut jam ante, de Maximo ? quorum non in sententia solum, sed etiam in nutu residebat auctoritas. Habet senectus, honorata præsertim, tantam auctoritatem, ut ea pluris sit, quam omnes adolescentiæ voluptates.

XVIII. 62. Sed in omni oratione, mementote, eam me laudare senectutem, quæ fundamentis adolescentiæ constituta sit. Ex quo id efficitur, quod ego magno quondam cum assensu omnium dixi : *Miseram esse senectutem, quæ se oratione defenderet.* Non cani, non rugæ repente auctoritatem arripere possunt : sed honeste acta superior ætas fructus capit auctoritatis extremos. 63. Hæc enim ipsa sunt honorabilia, quæ videntur levia atque communia, salutari, appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci, consuli : quæ et apud nos et in aliis civitatibus, ut quæque optime morata, ita diligentissime observantur. Lysandrum Lacedæmonium, cujus modo mentionem feci, dicere aiunt solitum, Lacedæmone esse honestissimum domicilium senectutis. Nusquam enim tantum tribuitur ætati, nusquam est senectus honoratior. Quin etiam memoriæ proditum est, quum Athenis, ludis, quidam in theatrum grandis natu venisset, in magno consessu locum ei a suis civibus nusquam datum ; quum autem ad Lacedæmonios accessisset, qui, legati quum essent, certo in loco consederant, consurrexisse omnes, et senem illum sessum recepisse. 64. Quibus quum a cuncto consessu plausus esset multiplex datus, dixisse ex iis quendam, *Athenienses scire, quæ recta essent, sed facere nolle.* Multa in nostro collegio præclara : sed hoc, de quo agimus, in primis, quod, ut quisque ætate antecedit, ita sententiæ principatum tenet : neque solum

honore antecedentibus, sed iis etiam, qui cum imperio sunt, majores natu augures anteponuntur. Quæ sunt igitur voluptates corporis cum auctoritatis præmiis comparandæ? Quibus qui splendide usi sunt, ii mihi videntur fabulam ætatis peregissee, nec, tanquam inexercitati histriones, in extremo actu corruisse. 65. At sunt morosi et anxii et iracundi et difficiles senes; si quærimus, etiam avari. Sed hæc morum vitia sunt, non senectutis. Ac morositas tamen, et ea vitia, quæ dixi, habent aliquid excusationis, non illius quidem justæ, sed quæ probari posse videatur. Contemni se putant, despici, illudi. Præterea in fragili corpore odiosa omnis offensio est. Quæ tamen omnia dulciora sunt et moribus bonis et artibus; idque tum in vita, tum in scena intelligi potest ex iis fratribus, qui in *Adelphis* sunt. Quanta in altero duritas, in altero comitas! Sic se res habet. Ut enim non omnivinum, sic non omnis ætas vetustate coacescit. Severitatem in senectute probo; sed eam, sicut alia, modicam: acerbitem nullo modo. Avaritia vero senilis quid sibi velit, non intelligo. Potest enim quidquam esse absurdius, quam, quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere?

XIX. 66. Quarta restat caussa, quæ maxime angere atque sollicitam habere nostram ætatem videtur, appropinquatio mortis; quæ certe a senectute non potest longe abesse. O miserum senem, qui, mortem contemnendam esse, in tam longa ætate non viderit! quæ aut plane negligenda est, si omnino exstinguit animum, aut etiam optanda, si aliquo eum deducit, ubi sit futurus æternus. Atqui tertium certe nihil inveniri potest. 67. Quid igitur timeam, si aut non miser post mortem, aut beatus etiam futurus sum? Quanquam quis est tam stultus, quamvis sit adolescens, cui sit exploratum, se ad vesperum esse victurum? Quin etiam ætas illa multo plures, quam nostra, mortis casus habet. Facilius in morbos incidunt adolescentes; gravius ægrotant; tristius curantur. Itaque pauci veniunt ad senectutem: quod ni ita accideret, me-

lius et prudentius viveretur. Mens enim et ratio et consilium in senibus est : qui si nulli fuissent, nullæ omnino civitates essent. Sed redeo ad mortem impendentem. Quod illud est crimen senectutis, quum [illud] videatis cum adolescentia esse commune? 68. Sensi ego quum in optimo filio meo, tum in exspectatis ad amplissimam dignitatem fratribus tuis, Scipio, omni ætati mortem esse communem. At sperat adolescens, diu se victurum : quod sperare idem senex non potest. Insipienter sperat. Quid enim stultius, quam incerta pro certis habere, falsa pro veris? Senex, ne quod speret quidem, habet : at est eo meliore conditione, quam adolescens, quum id, quod ille sperat, hic jam consecutus est. Ille vult diu vivere : hic diu vixit. 69. Quanquam, o Dii boni ! quid est in hominis vita diu ? Da enim supremum tempus : expectemus Tartessorum Regis ætatem : fuit enim, ut scriptum video, Arganthonius quidam Gadibus, qui octoginta regnavit annos, centum et viginti vixit : sed mihi ne diuturnum quidem quidquam videtur, in quo est aliquid extremum. Quum enim id advenit, tunc illud, quod præterit, effluit : tantum remanet, quod virtute et recte factis consecutus sis. Horæ quidem cedunt et dies et menses et anni : nec præteritum tempus unquam revertitur ; nec, quid sequatur, sciri potest. Quod cuique temporis ad vivendum datur, eo debet esse contentus. 70. Neque enim histrioni, ut placeat, peragenda est fabula ; modo, in quocunque fuerit actu, probetur : nec sapienti usque ad *Plaudite* vivendum. Breve enim tempus ætatis satis est longum ad bene honesteque vivendum. Sin processeris longius, non magis dolendum est, quam agricolæ dolent, præteritâ verni temporis suavitate, æstatem autumnumque venisse. Ver enim tanquam adolescentiam significat, ostenditque fructus futuros : reliqua tempora demetendis fructibus et percipiendis accommodata sunt. 71. Fructus autem senectutis est, ut sæpe dixi, ante partorum bonorum memoria et copia. Omnia vero,

quæ secundum naturam fiunt, sunt habenda in bonis. Quid est autem tam secundum naturam, quam senibus emori? Quod idem contingit adolescentibus, adversante et repugnante naturâ. Itaque adolescentes mori sic mihi videntur, ut quum aquæ multitudine vis flammæ opprimitur: senes autem, sicut sua sponte, nulla adhibita vi, consumptus ignis exstinguitur. Et, quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi avelluntur; si matura et cocta, decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas: quæ mihi quidem tam jucunda est, ut, quæ propius ad mortem accedam, quasi terram videre videar, aliquandoque in portum ex longa navigatione esse venturus.

XX. 72. Omnium ætatum certus est terminus: senectutis autem nullus certus est terminus; recteque in ea vivitur, quoad munus officii exsequi et tueri possis, et tamen mortem contemnere. Ex quo fit, ut animosior etiam senectus sit, quam adolescentia, et fortior. Hoc illud est, quod Pisistrato tyranno a Solone responsum est, quum illi quærenti, *qua tandem spe fretus sibi tam audaciter obsisteret*, respondisse dicitur, *Senectute*. Sed vivendi finis est optimus, quum, integra mente ceterisque sensibus, opus ipsa suum eadem, quæ coagmentavit, natura dissolvit. Ut navem, ut ædificium idem destruit facillime, qui construxit: sic hominem eadem optime, quæ conglutinavit, natura dissolvit. Jam omnis conglutinatio recens ægre, inveterata facile divellitur. Ita fit, ut illud breve vitæ reliquum nec avide appetendum senibus, nec sine caussa deserendum sit. Vetatque Pythagoras, *injussu Imperatoris, id est, Dei, de præsidio et statione vitæ decedere*. 73. Solonis quidem sapientis elogium est, *quod se negat velle suam mortem dolore amicorum et lamentis vacare*. Vult, credo, se esse carum suis. Sed haud scio, an melius Ennius:

Nemo me lacrimis decoret, nec funera fletu
Faxit.

Non censet lugendam esse mortem, quam immortalitas consequatur. Jam sensus moriendi aliquis esse testis; isque ad exiguum tempus, præsertim seni: post mortem quidem sensus aut optandus, aut nullus est. Sed et meditatum ab adolescentia debet esse, mortem ut negligamus: sine qua meditatione tranquillo esse animo non potest. Moriendum enim certe est: et id incertum, et eo ipso die. Mortem igitur omnibus horis imponentem timens, qui poterit animo consistere? 75. De his non ita longa disputatione opus esse videtur, quum recorder, non Lucium Brutum, qui in liberanda patria interfectus, non duo Decios, qui ad voluntariam mortem cursum equorum incitaverunt, non Marcum Attilium, qui ad supplicium est profectus, ut fidem hosti datam conservaret, non duo Scipiones, qui iter Pœnis vel corporibus suis obstruere voluerunt, non avum tuum Lucium Iulium, qui morte luit collegæ in Cannensi ignominia merita, non Marcum Marcellum, cujus interitum crudelissimus quidem hostis honore sepulture carere passus est, sed legiones nostras, quod scripsi in *Originibus*, et eum sæpe locum profectas alacri animo et erecto, unde nunquam redituras arbitrarentur. Quod igitur adolescentes, et ii quidem non solum indocti, sed etiam rustici contemnunt, id docti senes extimescent? 76. Omnino, et mihi quidem videtur, studiorum omnium satietas vitæ acit satietatem. Sunt pueritiæ certe studia: num igitur desiderant adolescentes? Sunt et ineuntis adolescentiæ: num ea constans jam requirit ætas, quæ media licitur? Sunt etiam hujus ætatis: ne ea quidem quaeruntur a senectute. Sunt extrema quædam studia senectutis: ergo, ut superiorum ætatum studia occidunt, sic occidunt etiam senectutis. Quod quum evenit, satietas itæ tempus maturum mortis affert.

XXI. 77. Equidem non video, cur, quid ipse sentiam de morte, non audeam vobis dicere; quod eo melius mihi cernere videor, quo ab ea propius absum. Ego

vestros patres, Publi Scipio, tuque, Cai Læli, viros clarissimos mihiq̃ue amicissimos, vivere arbitror; et ear quidem vitam, quæ est sola vita nominanda. Nam, dursumus in his inclusi compagibus corporis, munere quodam necessitatis et gravi opere perfungimur. Est enim animus cælestis ex altissimo domicilio depressus et quasi demersus in terram, locum divinæ naturæ æternitatique contrarium. Sed credo, Deos immortales sparsisse animos in corpora humana, ut essent, qui terras tuerentur, quique, cælestium ordinem contemplantes, imitarentur eum vitæ modo atque constantiâ. Nec me solum ratio ac disputatio impulit, ut ita crederem, sed nobilitas etiam summorum philosophorum, et auctoritas.

78. Audiebam, Pythagoram Pythagoreosque, incola pæne nostros, qui essent Italici philosophi quondam nominati, nunquam dubitasse, quin ex universa mentis divina delibatos animos haberemus. Demonstrabant mihi præterea, quæ Socrates supremo vitæ die de immortalitate animorum disseruisset, is, qui esset omnium sapientissimus oraculo Apollinis iudicatus. Quid multa. Sic mihi persuasi, sic sentio, quum tanta celeritas animorum sit, tanta memoria præteritorum, futurorumque prudentia, tot artes, tantæ scientiæ, tot inventa, non posse eam naturam, quæ res eas contineat, esse mortalem quumque semper agitetur animus, nec principium motû habeat, quia se ipse moveat; ne finem quidem habiturum esse motûs, quia nunquam se ipse sit relicturus: et quum simplex animi natura esset, neque haberet in se quidquam admixtum dispar sui atque dissimile, non posse eum dividi: quod si non possit, non posse interire magnoque esse argumento, homines scire pleraque antequam nati sint, quod jam pueri, quum artes difficile discant, ita celeriter res innumerabiles arripiant, ut eas non tum primum accipere videantur, sed reminisci et recordari. Hæc Plato noster.

XXII. 79. Apud Xenophontem autem moriens Cyru

major hæc dicit. *Nolite arbitrari, o mihi carissimi filii, me, quum a vobis discessero, nusquam aut nullum fore. Nec enim, dum eram vobiscum, animum meum videbatis, sed eum esse in hoc corpore, ex iis rebus, quas gerebam, intelligebatis. Eundem igitur esse creditote, etiam si nullum videbitis.* 80. *Nec vero clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil [eorum] ipsorum animi efficerent, quo diutius memoriam sui teneremus. Mihi quidem nunquam persuaderi potuit, animos, dum in corporibus essent mortalibus, vivere; quum exissent ex iis, emori; nec vero, tum animum esse insipientem, quum ex insipienti corpore evasisset; sed quum omni admixtione corporis liberatus, purus et integer esse cœpisset, tum esse sapientem. Atque etiam, quum hominis natura morte dissolvitur, ceterarum rerum perspicuum est quo quæque discedant; abeunt enim illuc omnia, unde orta sunt: animus autem solus, nec quum adest, nec quum discedit, apparet.* 81. *Jam vero videtis, nihil esse morti tam simile, quam somnum. Atqui dormientium animi maxime declarant divinitatem suam: multa enim, quum remissi et liberi sunt, futura prospiciunt. Ex quo intelligitur, quales futuri sint, quum se plane corporis vinculis relaxaverint. Quare, si hæc ita sunt, sic me colitote, ut Deum. Sin unâ est interiturus animus cum corpore, vos tamen, Deos verentes, qui hanc omnem pulchritudinem tuentur et regunt, memoriam nostri pie inviolateque servabitis.* Cyrus quidem hæc moriens. Nos, si placet, nostra videamus.

XXIII. 82. *Nemo unquam mihi, Scipio, persuadebit, aut patrem tuum Paullum, aut duos avos, Paullum et Africanum, aut Africani patrem, aut patruum, aut multos præstantes viros, quos enumerare non est necesse, tanta esse conatos, quæ ad posteritatis memoriam pertinerent, nisi animo cernerent, posteritatem ad se pertinere. An censes, (ut de me ipso aliquid more senum glories,) me tantos labores diurnos nocturnosque domi militiæque suscepturum fuisse, si iisdem finibus gloriam*

meam, quibus vitam, essem terminaturus? Nonne melius multo fuisset, otiosam ætatem et quietam sine ullo labore et contentione traducere? Sed, nescio quomodo, animus, erigens se, posteritatem semper ita prospiciebat, quasi, quum excessisset e vita, tum denique victurus esset. Quod quidem ni ita se haberet, ut animi immortales essent, haud optimi cujusque animus maxime ad immortalitatem gloriæ niteretur. 83. Quid, quod sapientissimus quisque æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo? Nonne vobis videtur animus is, qui plus cernat et longius, videre, se ad meliora proficisci: ille autem, cujus obtusior sit acies, non videre? Equidem efferor studio, patres vestros, quos colui et dilexi, videndi: neque vero eos solum convenire aveo, quos ipse cognovi, sed illos etiam, de quibus audiui et legi et ipse conscripsi. Quo quidem me proficiscentem haud sane quis facile retraheret; neque tanquam Peliam recoxerit. Quod si quis Deus mihi largiatur, ut ex hac ætate repuerascam et in cunis vagiam, valde recusem; nec vero velim, quasi decurso spatio, ad carceres a calce revocari. 84. Quid enim habet vita commodi? quid non potius laboris? Sed habeat sane: habet certe tamen aut satietatem, aut modum. Non lubet enim mihi deplorare vitam, quod multi, et ii docti, sæpe fecerunt: neque me vixisse pœnitet; quoniam ita vixi, ut non frustra me natum existimem; et ex vita ita discedo, tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo. Commorandi enim natura deversorium nobis, non habitandi locum dedit. 85. O præclarum diem, quum ad illud divinum animorum concilium cœtumque proficiscar, quumque ex hac turba et colluvione discedam! Proficiscar enim non ad eos solum viros, de quibus ante dixi; verum etiam ad Catonem meum, quo nemo vir melior natus est, nemo pietate præstantior: cujus a me corpus crematum est; quod contra decuit ab illo meum: animus vero non me deserens, sed respectans, in ea profecto loca discessit, quò mihi ipsi cernebat esse

veniendum. Quem ego meum casum fortiter ferre visus sum ; non quod æquo animo ferrem ; sed me ipse consolabar, existimans, non longinquum inter nos digressum et discesum fore. 86. His mihi rebus, Scipio (id enim te cum Lælio admirari solere dixisti,) levis est senectus, nec solum non molesta, sed etiam jucunda. Quod si in hoc erro, quod animos hominum immortales esse credam, lubenter erro ; nec mihi hunc errorem, quo delector, dum vivo, extorqueri volo. Sin mortuus, (ut quidam minuti philosophi censent,) nihil sentiam : non vereor, ne hunc errorem meum mortui philosophi irrideant. Quod si non sumus immortales futuri, tamen extingui homini suo tempore optabile est. Nam habet natura, ut aliarum omnium rerum, sic vivendi modum. Senectus autem peractio ætatis est, tanquam fabulæ, cujus defatigationem fugere debemus, præsertim adjuncta satietate. Hæc habui, de senectute quæ dicerem. Ad quam utinam perveniatis ! ut ea, quæ ex me audistis, re experti, probare possitis.

A SELECTION
FROM
EXAMINATION PAPERS
IN THE
UNIVERSITY OF CAMBRIDGE
ON
CICERO DE SENECTUTE.

EXAMINATION PAPERS

ON

CICERO DE SENECTUTE.

ST JOHN'S COLLEGE. *December, 1840.*

1. Hoc enim onere, quod mihi tecum commune est, aut jam urgentis, aut certe adventantis senectutis, et te et meipsum levare volo. How old were Cicero and Atticus when the former wrote this treatise, and what was the state of public affairs at the time?

2. Ego quidem Maximum, eum qui Tarentum recepit, adolescens ita dilexi senem, ut æqualem.—Anno enim post consul primum fuerat, quam ego natus sum.

What was the legal age for holding the consulship? At what part of the year were the consuls elected, and when did they enter on their office? Had they any authority in the intermediate time? What alteration did Pompey make in the law respecting the provinces of the consuls? What were the Consules Suffecti under the Emperors?

3. Augurque cum esset, dicere ausus est, optimis auspiciis ea geri, quæ pro reipublicæ salute gererentur; quæ contra rempublicam ferrentur, contra auspicia ferri.

Describe the constitution and power of the College of Augurs. How did their office differ from that of the Pontifices? What was the dispute concerning the origin of augury, and which side was taken by Cicero? What was his opinion concerning the established religion at Rome?

4. Translate :

Karthagini, male jam diu cogitanti, bellum multo ante denuntio ; de qua vereri non ante desinam, quam illam excisam esse cognovero. Quam palmam utinam dii immortales tibi, Scipio, reservent, ut avi reliquias persequare.

When is this discourse supposed to have been held ? Under what pretext did the Romans afterwards break the truce with Carthage ? Give the dates and durations of the three Punic wars.

5. Hic Tito, fratre suo, censore, qui proximus ante me fuerat, elapsus est : mihi vero et Flacco neutiquam probari potuit tam flagitiosa et tam perdita libido.

Describe the duties and powers of the censors. How long did they continue in office ?

6. Translate :

Me vero et magisteria delectant, a majoribus instituta ; et is sermo, qui, more majorum, a summo adhibetur in poculis ; et pocula, sicut in symposio Xenophontis, minuta atque rorantia ; et refrigeratio æstate, et vicissim aut sol aut ignis hybernus.

Explain "magisteria" and "summo."

7. Translate :

Malleoli, plantæ, sarmenta, viviradices, propagines, nonne ea efficiunt, ut quemvis cum admiratione delectent ? Vitis quidem, quæ natura caduca est, et nisi fulta sit, ad terram fertur, eadem, ut se erigat, claviculis suis, quasi manibus, quidquid est nacta, complectitur ; quam, serpentem multiplici lapsu et erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne silvescat sarmentis et in omnes partes nimia fundatur. Cujus quidem non utilitas me solum, ut ante dixi, sed etiam cultura et ipsa natura delectat : adminiculorum ordines, capitum jugatio, religatio et propagatio vitium, sarmentorumque ea, quam

dixi, aliorum amputatio, aliorum immissio. Quid ego irrigationes? quid fossiones agri repastinationesque proferam, quibus fit multo terra fecundior?

Who were the principal writers on agriculture among the Romans? Distinguish between "propagare," "conserere," "inserere," when applied to trees.

8. Quod quidem ni ita se haberet, ut animi immortales essent, haud optimi cujusque animus maxime ad immortalitatem niteretur.

Give some account of Cicero's religious opinions as gathered from his writings. What were the tenets of the Academic, Stoic, and Epicurean philosophers, and how were they exemplified in the lives of Cicero, Cato Uticensis, and Atticus? How did the new academy differ from the old?

SIDNEY SUSSEX COLLEGE. *May, 1841.*

1. TRANSLATE the following passages:

QUID ego vitium satus, ortus, incrementa commemorem? Satiari delectatione non possum ut meæ senectutis quietem oblectamentaue pernoscat. Omitto enim vim ipsam omnium quæ generantur e terra; quæ ex fici tantulo grano, aut ex acino vinaceo, aut ex cæterarum frugum ac stirpium minutissimis seminibus tantos truncos ramosque procreat. Malleoli, plantæ, sarmenta, viviradices, propagines, nonne ea efficiunt ut quemvis cum admiratione delectent? Vitis quidem, quæ natura caduca est, et, nisi fulta sit, ad terram fertur, eadem, ut se erigat, claviculis suis, quasi manibus, quidquid est nacta, complectitur; quam, serpentem multiplici apsu et erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne silvescat sarmentis et in omnes partes nimia fundatur.

Num igitur horum senectus miserabilis fuit quæ agri cultione oblectabant? Mea quidem sententia hæc scio an ulla beatior esse possit; neque solum officio, quod hominum generi universo cultura agrorum est salutis sed et delectatione quam dixi et saturitate copia omnium rerum quæ ad victum hominum, ad cultum etiam deorum pertinent: ut, quoniam hæc quid desiderant, in gratiam jam cum voluptate redeant. Semper enim boni assidueque domini referta cella naria, olearia, etiam penaria est, villaque tota locupletis est; abundat porco, hædo, agno, gallina, lacte, capre. Jam hortum ipsi agricolæ succidiam alteri appellant. Conditiore facit hæc supervacanei operis aucupium atque venatio. Quid de pratorum viriditate aut arborum ordinibus, aut vinearum olivetorum specie dicam? Brevi prædicam: agro bene cultus non potest esse nec usu uberius, nec specie ornatius; ad quod fruendum non modo non retardat verum etiam invitat atque allectat senectus. Ubi enim potest illa ætas calefcere vel apricatione melius, vel igni; aut vicis umbris aquisve refrigerari salubrius? Sibi igitur habeant arma, sibi equos, sibi hastas, sibi clavam, sibi pilam, sibi natationes et cursus; nobis senibus ex ludibus multis talos relinquant et tesseras: id ipsum utrum lubebit: quoniam sine his beata esse senectus possit.

2. Give the leading events of the life of Cicero. What year did he write his treatise *De Senectute*? How old was he at the time?

3. State briefly the nature and duties of the offices of "augur", "consul", "quæstor", and "tribunus militaris".

4. (1) Cum ego legem Voconiam voce magna scripsissem.

What was the object of this law?

(2) De qua non ita longa disputatione opus esse videtur, cum recorder non L. Brutum qui in liberanda patria est interfectus; non duo Decios, qui ad voluntariam mortem cursum equorum incitaverunt; non M. Atilium, qui ad supplicium est profectus ut fidem hosti datam conservaret; non duo Scipiones, qui iter Pœnis vel corporibus suis obstruere voluerunt; non avum tuum L. Paullum, qui morte luit collegæ in Cannensi ignominia temeritatem; non M. Marcellum cujus interitum ne crudelissimus quidem hostis honore sepulturæ carere passus est; sed legiones nostras in eum sæpe locum profectas alacri animo et erecto unde se nunquam redituras arbitrarentur.

Explain the allusions contained in the above passage.

EMMANUEL COLLEGE. *May, 1841.*

1. GIVE a short account of the lives of Cicero, Atticus, Cato Major, Scipio and Lælius.

2. Translate :

Quamquam certo scio, non ut Flaminium,

Sollicitari te, Tite, sic noctesque diesque :

novi enim moderationem animi tui et æquitatem; teque non cognomen solum Athenis deportasse, sed humanitatem et prudentiam intelligo. Et tamen te suspicor iisdem rebus, quibus meipsum, interdum gravius commoveri: quarum consolatio et major est, et in aliud tempus differenda. Nunc autem mihi visum est de Senectute aliquid ad te conscribere. Hoc enim onere, quod mihi tecum commune est, aut jam urgentis, aut certe adventantis senectutis, et te et meipsum levare volo.

Distinguish between the different names of the Romans. What were the other names of Cicero and Atti-

cus? What their respective ages at the time of writing of this treatise? To what events does Cⁱ allude in the above quotation?

3. What books did Cato write? Of which does make mention in this treatise? How much of them been preserved to the present time?

4. Translate:

Ego quidem Maximum,—eum, qui Tarentum rec—adolescens ita dilexi senem, ut æqualem: erat enim illo viro comitate condita gravitas; nec senectus in mutaverat. Quanquam eum colere cœpi non admodum grandem natu, sed tamen jam ætate provectum. A enim post consul primum fuerat, quam ego natus sum cumque eo quartum consule adolescentulus miles pretus sum ad Capuam, quintoque anno post ad Tarentum. Quæstor deinde quadriennio post factus sum: quem magistratum gessi consulibus Tuditano et Cethego; quidem ille admodum senex, suasor legis Cincie donis et muneribus fuit.

Where was Tarentum? What was its Greek name? Give instances of like change in other names of Italian and Sicilian cities. How was Tarentum retaken? What Roman general lost it? Shew the discrepancy in the matter between Cicero and the narrative of Livy. What was the chief business of the quæstors? In what offices did the political characters of Rome generally pass through the public offices? What offices beside the quæstor does Cato assert that he had served?

5. Num Homerum, num Hesiodum, num Simum, num Stesichorum, num Isocratem, Gorgiam, philosophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Xenocratem, num postea Zenonem, Cleanthem, aut eum, quem vos etiam Romæ vidi Diogenem Stoicum, coegit obmutescere senectus?

Give some account of the life and writings of each of these men, and mention the school to which each of the philosophers belonged. By whom, and in whose company was Diogenes sent to Rome? To what school did he other Diogenes belong?

6. Translate:

Non sunt in senectute vires! Ne postulantur quilem vires a senectute. Ergo et legibus et institutis vacat ætas nostra muneribus iis, quæ non possunt sine viribus sustineri. Itaque non modo, quod non possumus, sed ne quantum possumus quidem, cogimur.

Produce from Roman history an instance, in which age was not allowed to be an exemption from military service.

7. Translate:

Moriendum enim certe est, et id incertum, an eo ipso lie. Mortem igitur omnibus horis impendentem timens, qui poterit animo consistere? De qua non ita longa disputatione opus esse videtur, cum recorder, non L. Brutum, qui in liberanda patria est interfectus; non duo Decios, qui ad voluntariam mortem cursum equorum incitaverunt; non M. Atilium, qui ad supplicium est profectus, ut fidem hosti datam conservaret; non duo Scipiones, qui iter Pœnis vel corporibus suis obstruere voluerunt; non avum tuum L. Paullum, qui morte luit collegæ in Cannensi ignominia temeritatem; non M. Marcellum, cujus interitum ne crudelissimus quidem hostis honore sepulturæ carere passus est; sed legiones nostras, quod scripsi in Originibus, in eum sæpe locum profectas alacri animo et erecto, unde se nunquam redituras arbitrarentur.

Explain fully all the historical allusions.

CAIUS COLLEGE. *March, 1841.*

1. TRANSLATE :

QUOCIRCA si sapientiam meam admirari soletis, (quæ utinam digna esset opinione vestra, nostroque cognomine!) in hoc sumus sapientes, quod naturam optimam ducem, tamquam deum, sequimur, eique paremus: a qua, non verisimile est, cum ceteræ partes ætatis bene descriptæ sint, extremum actum, tamquam ab inertibus poetis, esse neglectum; sed tamen necesse fuit esse aliquid extremum, et tamquam in arborum baccis, terræque frugibus, maturitate tempestiva, quasi vietum, et caducum, quod ferendum est molliter sapienti; quid enim est aliud, gigantum modo bellare cum diis, nisi naturæ repugnare? LÆLIUS. Atqui, Cato, gratissimum nobis, ut etiam pro Scipione pollicear, feceris, si, quoniam speramus, volumus quidem certe senes fieri, ante multo a te didicerimus, quibus facillime rationibus ingravescentem ætatem ferre possimus. CATO. Faciam vero, Læli; præsertim si utrique vestrum, ut dicis, gratum futurum est. SCIPIO. Volumus sane, nisi molestum est, Cato, tamquam aliquam viam longam confeceris, quam nobis quoque ingrediendum sit, istuc, quo pervenisti, videre quale sit.

Explain "quæ utinam digna esset nostro cognomine." What is the origin of the word "vietum"?

2. Translate :

Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda versari senectutem negant, similesque sunt iis, qui gubernatorem in navigando agere nihil dicant, cum alii malos scandant, alii per foros cursent, alii sentinam exhauriant: ille autem clavum tenens sedeat in puppi quietus, non faciat ea, quæ juvenes, at vero multo majora, et meliora facit. Non viribus, aut velocitatibus aut celeritate corporum res magnæ geruntur; sed consilio, auctoritate, sententia: quibus non modo non orbari, sed etiam augeri senectus solet.

3. Num igitur hunc, num Homerum, num Hesiodum, num Simonidem, num Stesichorum, num, quos ante dixi, Isocratem, Gorgiam, num philosophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Xenocratem, num postea Zenonem, Cleanthem, aut eum, quem vos etiam Romæ vidistis, Diogenem Stoicum, coegit in suis studiis obmutescere senectus? an non in omnibus iis studiorum agitatio vitæ æqualis fuit?

Illustrate this passage shortly, giving dates.

4. Translate:

Quatuor robustos filios, quinque filias, tantam domum, tantas clientelas Appius regebat et senex, et cæcus; intentum enim animum, tamquam arcum, habebat, nec languescens succumbebat senectuti; tenebat non modo auctoritatem, sed etiam imperium in suos: metuebant servi, verebantur liberi, carum omnes habebant: vigebat in illa domo patrius mos, et disciplina. Ita enim senectus honesta est, si se ipsa defendit, si jus suum retinet, si nemini emancipata est, si usque ad extremum spiritum dominatur in suos; ut enim adolescentem, in quo senile aliquid, sic senem, in quo est adolescentis aliquid, probō: quod qui sequitur, corpore senex esse poterit, animo nunquam erit.

5. Describe the circumstances of a Roman banquet in the age of Cicero: confirming your description by quotations. What Greek words answer to "convivium"? Explain the term "magisteria."

6. Translate:

Me quidem non fructus modo, sed etiam ipsius terræ vis ac natura delectat: quæ cum gremio mollito ac subacto semen sparsum exceperit; primum id occæcatum cohibet; deinde quo occasio (quæ hoc efficit) nominata est: deinde confectum vapore et compressu suo diffundit, et elicit verbescentem ex eo viriditatem: quæ nixa fibris stirpium, sensim adolescit, culmoque erecta geniculato, vaginis jam

quasi pubescens includitur; e quibus cum emergerit, fundit frugem spici, ordine structam, et contra avium minorum morsus munitur vallo aristarum. Quid ego vitium satus, ortus, incrementa commemorem? satiari delectatione non possum, ut meæ senectutis requiem oblectamentumque noscatis. Omitto enim vim ipsam omnium, quæ generantur e terra: quæ ex fici tantulo grano, aut ex acino vinaceo, aut ex ceterarum frugum ac stirpium minutissimis seminibus tantos truncos ramosque procreat: malleoli, plantæ, sarmenta, viviradices, propaggines, nonne ea efficiunt, ut quemvis cum admiratione delectent? Vitis quidem, quæ natura caduca est, et nisi fulta sit, ad terram fertur; eadem, ut se erigat, claviculis suis, quasi manibus, quidquid est nacta, complectitur: quam serpentem multiplici lapsu et erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne silvescat sarmentis, et in omnes partes nimia fundatur. Itaque ineunte vere in iis, quæ relicta sunt, exsistit tamquam ad articulos sarmentorum ea, quæ gemma dicitur: a qua oriens uva sese ostendit: quæ et succo terræ et calore solis augescens primo est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit; vestitaque pampinis, nec modico tepore caret, et nimios solis defendit ardores: qua quid potest esse cum fructu lætius, tum adspectu pulchrius; cujus quidem non utilitas me solum, ut ante dixi, sed etiam cultura, et ipsa natura delectat: adminiculorum ordines, capitum jugatio, religatio et propagatio vitium, sarmentorumque, ea, quam dixi, aliorum amputatio, aliorum immissio.

7. Compare briefly the characters of Cato, Cicero, and Atticus.
